

Χρηστικές Σημειώσεις Νεοελληνικής Γλώσσας

1. Ομοιόπτωτοι και ετερόπτωτοι προσδιορισμοί με ουσιαστικά (ΟΣα + ΟΣβ)

Τα ονοματικά σύνολα β (ΟΣβ) χρησιμοποιούνται προσδιοριστικά και επεξηγηματικά ως προς το ονοματικό σύνολο α (ΟΣα). Έτσι διευκρινίζουν μια κατάσταση που αναφέρεται στο ΟΣα. Π.χ.:

Ο Διονύσιος Σολωμός,	ο εθνικός μας ποιητής,	συνέγραψε τον «Ύμνον εις την Ελευθερίαν».
ΟΣα	ΟΣβ	

Προσοχή: όταν το ΟΣβ απλώς προσδιορίζει, τότε υπάρχει πιθανότητα να έχουμε ανάλυση του ΟΣβ σε αναφορική πρόταση. Όταν επεξηγεί μόνο, αναλύουμε με το **δηλαδή**. Το ΟΣβ χωρίζεται από το ΟΣα με κόμματα. Όταν το ΟΣα και το ΟΣβ βρίσκονται στην ίδια πτώση, τότε ο προσδιορισμός λέγεται **ομοιόπτωτος**. Αντίθετα, ονομάζεται **ετερόπτωτος**, αν βρίσκεται σε διαφορετική πτώση.

2. Ετερόπτωτοι προσδιορισμοί

α. Σε **γενική**: συχνά δίπλα σε κάποιο ουσιαστικό εντοπίζεται προσδιοριστικά ένα άλλο σε πτώση γενική, που ονομάζεται **γενική προσδιοριστική**. Αυτή έχει διάφορες σημασίες, όπως αξία, ιδιότητα, τμήμα ενός συνόλου, σε ποιον ανήκει τι, κ.λπ.

ΟΣ = ουσιαστικό + ουσιαστικό (σε γενική). Π.χ. *τα βιβλία της βιβλιοθήκης μου*.

Προσοχή: *Η αλλαγή του καιρού – Άλλαξε ο καιρός (Υ)*

Ο Σίνας ήταν ευεργέτης της Ελλάδος – Ευεργέτησε την Ελλάδα (Α).

Στα ανωτέρω παραδείγματα το υπογραμμιζόμενο ουσιαστικό μετατρέπεται σε ρήμα, στο οποίο η γενική του ονοματικού συνόλου γίνεται **υποκείμενο** ή **αντικείμενο**. Στην πρώτη περίπτωση αντίστοιχα καλείται **γενική υποκειμενική**, στη δεύτερη **γενική αντικειμενική**.

β. Σε **αιτιατική**: σπάνια χρήση.

ΟΣ = ουσιαστικό + ουσιαστικό (σε αιτιατική). Π.χ. *καράβι πενήντα μέτρα μήκος*.

Η αιτιατική ως προσδιορισμός άλλου ουσιαστικού δηλώνει μέτρο, ποσό ή αναφορά (αιτιατική της αναφοράς). Πρακτικός τρόπος εύρεσης: ρωτάμε «ως προς τι;»

3. Ουσιαστικά παράγωγα από ουσιαστικά

Ουσιαστικά παραγόμενα από ουσιαστικά δηλώνουν τόπο, πόλη, χωριό, έθνος, καταγωγή και ονομάζονται **εθνικά** ή **πατριδωνυμικά**. Π.χ. *Χιώτης*.

Όταν υποδηλώνουν με τι ασχολείται κάποιος όσον αφορά το επάγγελμά του, καλούνται **επαγγελματικά**. Π.χ. *ψαράς*.

Οικογενειακά. Π.χ. *Δημήτρης Ψωμάς*.

Ανδρωνυμικά ονομάζονται αυτά που προέρχονται από το βαφτιστικό ή οικογενειακό όνομα του άντρα. Χρησιμοποιούνται μόνο για γυναίκες. Π.χ. *Γιώργαινα*.

Προτακτικά: άκλιτες λέξεις που δίνουν μια γνωστή σε μας ιδιότητα στη λέξη που ακολουθεί (*κυρ, παπα-, καπετάν, μπαρμπα-, κυρα-, θεια-, μαστρο-...*).

4. Συστατικά ονοματικού μέρους της πρότασης και λειτουργίες τους

Τα άμεσα συστατικά της πρότασης είναι το ονοματικό σύνολο - υποκείμενο (ΟΣ1) και το ρηματικό σύνολο (ΡΣ). Π.χ. *Τα δάκρμά τους* (ΟΣ1) *τρέχανε* (ΡΣ).

Τα άμεσα συστατικά του ΟΣ1 είναι: άρθρο – ουσιαστικό – προσωπική αντωνυμία. Π.χ. στο προηγούμενο παράδειγμα: *τα δάκρυα* = υποκείμενο ρήματος, *τους* = γενική προσδιοριστική στο *δάκρυα*.

Άρα, συντακτικά, το ΟΣ1 αποτελείται από το υποκείμενο και τους προσδιορισμούς του (επιθετικό προσδιορισμό – ομοιόπρωτο προσδιορισμό με ουσιαστικό – γενική προσδιοριστική) ή μόνο από το υποκείμενο, ακόμη και αν είναι μία λέξη. Π.χ. *Όλοι διασκέδαζαν*.

Προσοχή: οι ίδιοι οι προσδιορισμοί μπορεί να έχουν ταυτόχρονα και άλλους δικούς τους προσδιορισμούς.

5. Μορφές του υποκειμένου

Υποκείμενο του ρήματος μπορεί να είναι :

α) Ουσιαστικό (ή άλλη ουσιαστικοποιημένη λέξη ή φράση ή πρόταση) με ή χωρίς άρθρο.

β) Μια αντωνυμία (συνήθως προσωπική ή δεικτική). Π.χ. *Εκείνος μίλησε*. Το υποκείμενο του ρήματος βρίσκεται συνήθως πριν από το ρήμα **και πάντα σε πτώση ονομαστική**.

6. Παράλειψη του υποκειμένου

Όταν το ρήμα βρίσκεται στο α΄ ή β΄ πρόσωπο, το υποκείμενο (δηλαδή η αντωνυμία *εγώ, εσύ, εμείς, εσείς*) παραλείπεται. Χρησιμοποιείται όταν θέλουμε να το **τονίσουμε** ή να το **διαχωρίσουμε** από κάποιο άλλο. Στο γ΄ πρόσωπο το υποκείμενο χρησιμοποιείται κανονικά. Παραλείπεται όμως όταν:

α) Εννοείται εύκολα.

β) Το ρήμα είναι τέτοιο, που εννοείται ένα μόνο καθορισμένο υποκείμενο. Π.χ. *σαλπίζει* (ποιος;).

γ) Όταν είναι γενικό και αόριστο, συνήθως στο γ΄ πληθυντικό. Π.χ. *πώς σε λένε;* (οι άνθρωποι).

δ) Όταν δηλώνεται φυσικό φαινόμενο. Π.χ. *χιονίζει*.

7. Συμφωνία ρήματος με υποκείμενο

Υποκείμενο και ρήμα συμφωνούν κατά πρόσωπο και αριθμό. Όταν όμως το υποκείμενο είναι όνομα **περίληπτικό**, δηλώνει δηλαδή ένα σύνολο εμπύχων, το ρήμα μπορεί

να βρίσκεται σε πληθυντικό ενώ το υποκείμενο σε ενικό. Π.χ. *Ο κόσμος αγοράζουν δώρα.*

Σε μια πρόταση τώρα με περισσότερα του ενός υποκείμενα το ρήμα μπαίνει κανονικά σε πληθυντικό αριθμό και στο επικρατέστερο πρόσωπο. Επικρατέστερο είναι το πρώτο πρόσωπο από τα άλλα δύο και το δεύτερο από το τρίτο. Π.χ. *Φύγετε και εσύ και ο αδελφός σου.* Αν όμως προηγείται το ρήμα, τότε υπάρχει περίπτωση αυτό να βρίσκεται στον ενικό συμφωνώντας έτσι με το πλησιέστερό του υποκείμενο. Π.χ. *Ήρθε ο πατέρας, ο γιος και ο κουμπάρος τους.*

8. Το ρήμα

Ρήμα λέγεται η λέξη που φανερώνει ότι το υποκείμενο ενεργεί ή δέχεται μια ενέργεια, δηλαδή παθαίνει κάτι, ή βρίσκεται σε μια κατάσταση, χωρίς να ενεργεί ή να παθαίνει κάτι.

9. Διαθέσεις και φωνές του ρήματος

Διάθεση λέγεται η ιδιότητα που έχει το ρήμα να δείχνει τι κάνει το υποκείμενο ή τι παθαίνει ή σε ποια κατάσταση βρίσκεται. Οι **διαθέσεις** είναι τέσσερις: ενεργητική, μέση, παθητική, ουδέτερη. Οι **φωνές** των ρημάτων είναι δύο: ενεργητική (-ω, -ώ) και παθητική (-ομαι, -μαι).

Προσοχή: **Να μη συγχέονται φωνή και διάθεση.**

Τα **ενεργητικής** διάθεσης ρήματα φανερώνουν ότι το υποκείμενο κάνει κάτι, ενεργεί.

Τα **μέσης** διάθεσης ρήματα φανερώνουν ότι το υποκείμενο ενεργεί και η ενέργεια μεταβαίνει στο ίδιο το υποκείμενο είτε άμεσα είτε έμμεσα.

Τα **παθητικής** διάθεσης ρήματα δηλώνουν ότι το υποκείμενο δέχεται μια ενέργεια, δηλαδή παθαίνει κάτι από κάποιο άλλο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα (**ποιητικό αίτιο**).

Τα **ουδέτερης** διάθεσης ρήματα δηλώνουν ότι το υποκείμενο ούτε ενεργεί ούτε δέχεται κάποια ενέργεια, αλλά βρίσκεται σε μια κατάσταση.

Ένα ρήμα μπορεί να είναι **ενεργητικής φωνής αλλά παθητικής διάθεσης** (π.χ. *παθαίνω*) ή το αντίθετο (π.χ. *εργάζομαι*).

10. Αποθετικά ρήματα

Υπάρχουν ρήματα που σχηματίζονται μόνο στη μία φωνή. Π.χ. *ζω, εργάζομαι*. Από αυτά όσα έχουν μόνο παθητική φωνή λέγονται **αποθετικά**, γιατί έχουν αφήσει (αποθέσει) την ενεργητική φωνή.

Προσοχή: Μερικά ρήματα στον ίδιο τύπο μπορεί να είναι αναλόγως με τα συμφραζόμενα ενεργητικής ή παθητικής διάθεσης.

Π.χ. *Ο ήλιος έλιωσε τον πάγο* (ενεργητική διάθεση).

Ο πάγος έλιωσε από τον ήλιο (παθητική διάθεση).

11. Σύνθεση λέξεων

Η σύνθεση γίνεται με δύο τρόπους:

α) Δύο ή περισσότερες λέξεις ενώνονται σε μία. Π.χ. καλο-ντυμένος, καπνο-δοχο-καθαριστής.

β) Μια λέξη ενώνεται με ένα αχώριστο μόριο. Π.χ. κάνω - ξεκάνω, κατασκευάζω - ανακατασκευάζω, γλυκός - άγλυκος.

Αχώριστα μόρια είναι: το α-* (ή αν-). Π.χ. ανάλατος, αναδουλειά.

το ξε-

το ανα-

* Το α- λέγεται στερητικό, επειδή δηλώνει στέρηση, αποχωρισμό από κάτι. Όταν ακολουθεί φωνήεν, παίρνει ένα -ν- για λόγους ευφωνίας. Στη μορφή ανα- να μη συγχέεται με την πρόθεση ανά.

12. Ρηματικές εγκλίσεις στις ανεξάρτητες προτάσεις

Τρεις είναι οι εγκλίσεις του ρήματος: οριστική, υποτακτική, προστακτική.

Οι εγκλίσεις φανερώνουν το πώς θέλουμε κάθε φορά να δώσουμε αυτό που σημαίνει το ρήμα, δηλαδή ως **πραγματικό** (με οριστική), ως **ενδεχόμενο ή επιθυμητό** (με υποτακτική) και ως **προσταγή, προτροπή ή παράκληση** (με προστακτική).

Π.χ. Θα τα χάσετε βλέποντάς το (οριστική - πραγματικό).

Ας μάθουμε να τρώμε σωστά (υποτακτική - επιθυμητό).

Πάψτε να μιλάτε (προστακτική - προσταγή).

Υπάρχουν και δευτερεύουσες σημασίες των εγκλίσεων. Η υποτακτική σημαίνει επίσης προτροπή, παραχώρηση, απαγόρευση κ.λπ.

Η προστακτική σημαίνει επίσης ευχή, κατάρα, παραχώρηση κ.λπ.

Σημείωση: Η υποτακτική συνήθως παίρνει μπροστά ένα από τα μόρια *ας, να, το* απαγορευτικό *μη* κ.λπ.

13. Μετοχή

Η μετοχή είναι ρηματικό επίθετο. Ως επίθετο έχει γένος, αριθμό και πτώση. Ως ρήμα έχει φωνή, διάθεση και χρόνους.

Μετοχή έχουν:

α) Ο ενεργητικός ενεστώτας (-όντας). Σπανιότερα στην παθητική φωνή (-όμενος).

β) Ο παθητικός παρακείμενος (-μένος).

Η μετοχή χρησιμοποιείται:

α) Με επιρρηματική σημασία, δηλώνει δηλαδή τρόπο, χρόνο, αιτία, συμπέρασμα, υπόθεση κ.λπ., και λέγεται επιρρηματική. Π.χ. μπήκε τραγουδώντας.

β) Με επιθετική σημασία και λέγεται επιθετική. Π.χ. ήταν μια γυναίκα εργαζόμενη.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:

1) -όντας: ενεργητικές προπαροξύτονες μετοχές. Π.χ. λέγοντας.

-ώντας: ενεργητικές παροξύτονες μετοχές. Π.χ. γελώντας.

2) -μένος: παθητικές μετοχές. Π.χ. δεμένος.

-μμένος: παθητικές μετοχές ρημάτων με χαρακτήρα χειλικό. Π.χ. γραμμένος, ραμμένος, εγκαταλειμμένος.

3) -όμενος: παθητικές μετοχές προπαροξύτονες των ρημάτων σε -ομαι. Π.χ. εμπορεύόμενος.

-ωμένος: παθητικές παροξύτονες μετοχές ρημάτων σε -ώνω και άλλων ανώμαλων ρημάτων. Π.χ. απλωμένος, ειπωμένος.

14. Απαρέμφατο

Άκλιτος τύπος του ρήματος. Χρησιμεύει για τον σχηματισμό των συντελεσμένων χρόνων. Υπάρχει και στην ενεργητική και στην παθητική φωνή.

15. Σύνθεση με λόγια αχώριστα μόρια

Εκτός των μορίων που είδαμε, υπάρχουν και άλλα αχώριστα μόρια, που λέγονται λόγια. Ήταν άκλιτες λέξεις (προθέσεις κ.λπ.) της αρχαίας γλώσσας μας.

Μερικά από αυτά: *αμφι-* = από τα δύο μέρη

δια- = ανάμεσα, παντού

διχο- = μοιρασμένος στα δύο

*δυσ**- = δύσκολα, άσχημα

εκ- ή *εξ-* = έξω, αλλαγή, πολύ

εν- = μέσα

ευ- = καλός, εύκολος

περι- = γύρω, πολύ

τηλε- = μακριά

αιι- = πάντα, αδιάκοπα

αρχι- = πρώτος

εισ- = μέσα

ενδο- = κίνηση προς τα μέσα

επι- = πάνω σε

ημι- = μισό

ομο- = όμοιος

παν- = πάρα πολύ, υπερβολικά

προ- = πριν

συν- = μαζί

υπερ- = υπερβολικά

υπο =κάτω από

* Να μη συγχέεται το *δυσ-* αυτό με το *δισ-*, που χρησιμοποιείται ως πρώτο συνθετικό στα σύνθετα του αριθμητικού δύο (π.χ. *διετής*).

16. Χρόνοι του ρήματος

Λέγονται οι ρηματικοί τύποι που φανερώνουν πότε γίνεται αυτό που σημαίνει το ρήμα. Οι χρόνοι αναφέρονται: στο παρόν (παροντικοί), στο παρελθόν (παρελθοντικοί), στο μέλλον (μελλοντικοί).

17. Σημασία των χρόνων στην οριστική

α) **Παροντικοί χρόνοι** είναι ο ενεστώτας και ο παρακείμενος (αυτός ανήκει και στους παρελθοντικούς).

— Ο ενεστώτας φανερώνει ότι κάτι γίνεται στο παρόν εξακολουθητικά χωρίς διακοπή ή με διακοπές, δηλαδή με επανάληψη.

Π.χ. *Αυτή τη στιγμή ταξιδεύει για Πάτρα.*

Ταξιδεύει με τρένο συχνά.

— Ο παρακείμενος φανερώνει ότι κάτι έχει γίνει στο παρελθόν, υπάρχει όμως αποτελειωμένο και στο παρόν.

Π.χ. *Έχει ταξιδέψει πολλές φορές με αεροπλάνο.*

β) **Παρελθοντικοί χρόνοι** είναι οι παρατατικός, ο αόριστος και ο υπερσυντέλικος.

— Ο παρατατικός φανερώνει ότι κάτι γινόταν στο παρελθόν εξακολουθητικά χωρίς διακοπή ή με διακοπές, δηλαδή με επανάληψη.

Π.χ. *Την ώρα εκείνη ταξίδευε για την Πάτρα.*

Μερικές φορές ταξίδευε μόνο για αναψυχή.

— Ο αόριστος φανερώνει ότι κάτι έγινε στο παρελθόν και παρουσιάζεται συνοπτικά.

Π.χ. *Πρώτη φορά ταξίδεψε με αεροπλάνο σε ηλικία έξι ετών.*

— Ο υπερσυντέλικος φανερώνει ότι κάτι ήταν τελειωμένο στο παρελθόν πριν από κάτι άλλο.

Π.χ. *Αυτός είχε ταξιδέψει με αεροπλάνο πολλές φορές πριν από μας.*

γ) **Μελλοντικοί χρόνοι** είναι ο εξακολουθητικός, ο στιγμιαίος και ο συντελεσμένος μέλλοντας.

— Ο εξακολουθητικός μέλλοντας φανερώνει ότι κάτι θα γίνεται στο μέλλον εξακολουθητικά χωρίς διακοπή ή με διακοπές, δηλαδή με επανάληψη.

Π.χ. *Σε λίγη ώρα θα ταξιδεύω για Νέα Υόρκη.*

Από δω και πέρα θα ταξιδεύω μόνο με αεροπλάνο.

— Ο στιγμιαίος μέλλοντας φανερώνει ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον και παρουσιάζεται συνοπτικά.

Π.χ. *Αύριο θα ταξιδέψω με αεροπλάνο για πρώτη φορά.*

— Ο συντελεσμένος μέλλοντας φανερώνει ότι κάτι θα είναι αποτελειωμένο στο μέλλον πριν από κάτι άλλο.

Π.χ. *Ως τον χειμώνα θα έχω ταξιδέψει τουλάχιστον πέντε φορές με αεροπλάνο.*

18. Τρόποι του ρήματος

Εκτός από τη χρονική βαθμίδα, οι χρόνοι παρουσιάζουν επίσης και τρόπο. Λόγου χάριν, παρατατικός, αόριστος και υπερσυντέλικος έχουν το **παρελθόν** ως χρονική βαθμίδα. Διαφέρουν όμως στον τρόπο: ο παρατατικός παρουσιάζει κάτι να γίνεται **εξακολουθητικά**, ο αόριστος **συνοπτικά**, ο υπερσυντέλικος κάτι **τελειωμένο** (συντελεσμένο).

Οι τρόποι του ρήματος είναι τρεις:

α) **Εξακολουθητικοί**: ενεστώτας, παρατατικός, εξακολουθητικός μέλλοντας.

β) **Συνοπτικοί** (στιγμιαίοι): αόριστος, στιγμιαίος μέλλοντας.

γ) **Συντελεσμένοι**: παρακείμενος, υπερσυντέλικος, συντελεσμένος μέλλοντας.

Οι χρόνοι του ρήματος σχηματίζονται:

α) Με μία μόνο λέξη (**μονολεκτικοί**). Π.χ. *γράφω.*

β) Με δύο ή τρεις λέξεις (**περιφραστικοί**). Π.χ. *θα γράψω, θα έχω γράψει.*

19. Τα θέματα του ρήματος

Ενεστωτικό και αοριστικό (του ενεργητικού και του παθητικού αορίστου). Π.χ. του ρήματος *πληρώνω* το ενεστωτικό θέμα είναι *πληρων-*, το αοριστικό στην ενεργητική φωνή *πληρωσ-* και στην παθητική *πληρωθ-*.

Ο τελευταίος φθόγγος του θέματος λέγεται **χαρακτήρας**. Π.χ. στα προηγούμενα θέματα ο χαρακτήρας είναι αντίστοιχα *-ν-*, *-σ-*, *-θ-*.

Με το θέμα του ρήματος δηλώνεται ο τρόπος:

- Ο **εξακολουθητικός** τρόπος δηλώνεται με ενεστωτικό θέμα.
- Ο **συνοπτικός** και ο **συντελεσμένος** δηλώνεται με αοριστικό θέμα.

20. Αύξηση

Ρήματα που αρχίζουν από σύμφωνο μπορούν να πάρουν εμπρός από το θέμα στον παρατατικό και στον αόριστο οριστικής ένα *ε-*, που λέγεται **αύξηση**. Π.χ. *τρέχω*, *έτρεχα*, *έτρεξα*.

Η αύξηση δεν διατηρείται σε όλους τους τύπους του παρατατικού και του αορίστου. Π.χ. *έγραφα* - *έγραψες* - *έγραψε*, όμως *γράψαμε* - *γράψατε* - *έγραψαν* / *γράψανε*.

Μερικά ρήματα παίρνουν αύξηση **η-** αντί *ε-*. Π.χ. *ήπια*, *ήσουν*, *ήρθα*.

21. Εσωτερική αύξηση

Μερικά ρήματα σύνθετα με επίρρημα ή με λόγια πρόθεση παίρνουν **εσωτερική αύξηση**, δηλαδή αύξηση στην αρχή του δεύτερου συνθετικού. Π.χ. *πολύβλεπα*, *παραήπιατε*, *συνέβαινε*, *εξέφρασε*, *ενδιέφερε*, *ενέκρινε*, *υπήρχε*.

22. Βοηθητικά ρήματα

Δύο ρήματα, τα *έχω* και *είμαι*, επειδή βοηθούν να σχηματιστούν οι συντελεσμένοι χρόνοι των ρημάτων (παρακείμενος, υπερσυντέλικος, συντελεσμένος μέλλοντας) λέγονται **βοηθητικά ρήματα**.

23. Οι χρόνοι στις άλλες εγκλίσεις

Στις κύριες προτάσεις όλοι οι χρόνοι της υποτακτικής και προστακτικής αναφέρονται στο μέλλον, δηλώνουν ενέργειες που θα γίνουν. Π.χ. *μη φύγεις απόψε*, *πήγαινε αμέσως*.

Στις δευτερεύουσες προτάσεις οι χρόνοι της υποτακτικής αναφέρονται:

α) Στο παρόν, αν το ρήμα της κύριας πρότασης είναι χρόνου παροντικού. Π.χ. *διαβάζω να ακούσεις*.

β) Στο παρελθόν, αν το ρήμα της κύριας πρότασης είναι χρόνου παρελθοντικού. Π.χ. *διάβαζα για να ακούν όλοι, να ακούσεις και συ*.

γ) Στο μέλλον, αν το ρήμα της κύριας πρότασης είναι χρόνου μελλοντικού. Π.χ. *θα διαβάζω για να με ακούν όλοι, να τα ακούσεις και συ*.

Προσοχή: Οι χρόνοι των ρημάτων στην υποτακτική και προστακτική έχουν τον ίδιο τρόπο (εξακολουθητικό, συνοπτικό, συντελεσμένο) που έχουν και στην οριστική.

24. Η σημασία των συνθέτων

Μερικά σύνθετα σημαίνουν ό,τι και τα δύο συνθετικά τους ενωμένα με το και (**πα-ρατακτικά**), π.χ. *γυναικόπαιδα*.

Σε άλλα το πρώτο συνθετικό προσδιορίζει το δεύτερο (**προσδιοριστικά**), π.χ. *αγρι-οπερίστερο* – άγριο περιστέρι.

Άλλα σημαίνουν εκείνο που κατέχει κάτι (**κτητικά**), π.χ. *μεγαλόσωμος* – εκείνος που έχει μεγάλο σώμα.

Σε άλλα το ένα συνθετικό γίνεται αντικείμενο του άλλου (**αντικειμενικά**), π.χ. *χα-σομέρης* – εκείνος που χάνει τη μέρα.

25. Οι συζυγίες των ρημάτων

Τα ρήματα, ανάλογα με τον τρόπο που κλίνονται στον ενεστώτα και παρατατικό της οριστικής, χωρίζονται σε δύο ομάδες, τις **συζυγίες**. Π.χ.:

Α΄ ΣΥΖΥΓΙΑ

ακούω – ακούομαι
ανοίγω – ανοίγομαι
βρίσκω – βρίσκομαι

Β΄ ΣΥΖΥΓΙΑ

περνώ – περνιέμαι
συγκινώ – συγκινούμαι
λυπώ – λυπούμαι ή λυπάμαι

Άρα: Α΄ συζυγία: *-ω, -ομαι*

Β΄ συζυγία: *-ώ, -ιέμαι (-ούμαι, -άμαι)*

Τα ρήματα της Β΄ συζυγίας διακρίνονται σε δύο τάξεις:

α) αυτά που κλίνονται όπως το ρήμα *αγαπώ*.

β) αυτά που κλίνονται όπως το ρήμα *αδικώ* (ενεργητική) και το ρήμα *θυμούμαι* (παθητική).

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:

1. *-με, α΄ πληθ. ενεργητ. φωνής: γράφουμε*
-μαι, α΄ ενικό παθητ. φωνής: γράφομαι
2. *-ετε, β΄ πληθ. ενεργητ. φωνής: γράφετε*
-εται, γ΄ ενικό παθητ. φωνής: γράφεται
3. *-σε, γ΄ ενικό ενεργητ. φωνής στην οριστική: μας μίλησε*
-σε, β΄ ενικό ενεργητ. φωνής στην προστακτική: μίλησέ μας
-σαι, β΄ ενικό παθητ. φωνής: δεν μιλιέσαι

Προσοχή:

1. Τα ρήματα σε *-ίζω* γράφονται με *ι*: *αντικρίζω*. Εξαιρέσεις: *δακρύζω, δανείζω, α-θροίζω*.

2. Τα ρήματα Β΄ συζυγίας έχουν αόριστο σε *-ησα*: *αγαπώ – αγάπησα*. Εξαιρέσεις: *μέθυσσα, μήνυσα*.

3. Τα ρήματα με διπλό ενεστώτα σε *-ω* και *-ίζω* έχουν αόριστο σε *-ισα*: *σκορπώ και σκορπίζω – σκόρπισα*.

26. Μεταβατικά και αμετάβατα ρήματα – Αντικείμενο

Όταν η ενέργεια μερικών ρημάτων δεν μεταβαίνει αλλού, τότε καλούνται **ενεργητικά αμετάβατα**. Π.χ. *Η άνοιξη προχωρούσε*.

Σε άλλα ρήματα η ενέργεια μεταβαίνει ή επηρεάζει συνήθως ουσιαστικό ή ό,τι μπορεί να ισοδυναμεί με ουσιαστικό. Αυτά καλούνται **ενεργητικά μεταβατικά**.

Το ουσιαστικό (ή ό,τι μπορεί να ισοδυναμεί με ουσιαστικό) στο οποίο μεταβιβάζεται η ενέργεια του ρήματος ή επηρεάζει την ενέργεια του ρήματος και αποτελεί απαραίτητο νηματικό συμπλήρωμα λέγεται **αντικείμενο**.

Μονόπτωτα καλούνται τα ρήματα που χρειάζονται ένα αντικείμενο για να συμπληρωθεί η έννοιά τους.

Δίπτωτα καλούνται όταν χρειάζονται δύο (συνήθως γενική + αιτιατική ή αιτιατική + αιτιατική).

Προσοχή: Συχνά έχουμε δύο ή περισσότερα αντικείμενα ιδιόπτωτα, που συνδέονται μεταξύ τους ή είναι σε σχήμα ασύνδετο. Όλα μαζί συμπληρώνουν την έννοια του ρήματος και θεωρούνται μία πτώση.

Π.χ. Πήρα παπούτσια, τσάντα και φόρεμα. Μονόπτωτο.
Του έφεραν βιβλία, γλυκά, λουλούδια. Δίπτωτο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Μια μορφή του αντικειμένου είναι και το εμπρόθετο αντικείμενο.

Π.χ. Τηλεφώνησε του πατέρα σου γρήγορα.
Τηλεφώνησε στον πατέρα σου γρήγορα.

Προσοχή: Δεν πρέπει να συγχέεται το αντικείμενο σε γενική με τη γενική προσωπική, συνήθως προσωπική αντωνυμία ή γενική ονόματος προσώπου, που συνοδεύει απρόσωπα ρήματα ή απρόσωπες εκφράσεις (π.χ. φαίνεται, πρέπει, χρειάζεται, είναι δύσκολο, είναι γραφτό κ.ά.) ή και ρήματα μεταβατικά ή αμετάβατα.

Η γενική προσωπική δηλώνει ότι το πρόσωπο συμμετέχει σε ό,τι εκφράζει το ρήμα ή δέχεται ωφέλεια ή βλάβη απ' αυτό που σημαίνει η πρόταση.

Π.χ. Μου είναι δύσκολο να το κάνω (γενική προσωπική).
Μου έδωσε χρήματα (αντικείμενο).

Το αντικείμενο που είναι μια λέξη από την ίδια ρίζα με το ρήμα ή που έχει σημασία συγγενική λέγεται **σύστοιχο αντικείμενο**. Με αυτό εκφράζεται πιο έντονα η ρηματική έννοια. Π.χ. Ζει ήσυχη ζωή.

27. Ενεργητική και παθητική σύνταξη. Ποιητικό αίτιο

Όταν η ενεργητική σύνταξη μετατρέπεται σε παθητική:

- Το υποκείμενο της ενεργητικής γίνεται ποιητικό αίτιο στην παθητική.
- Το ρήμα από ενεργητικό γίνεται παθητικό.
- Το αντικείμενο της ενεργητικής γίνεται υποκείμενο στην παθητική.

Π.χ. Ο ήλιος φώτισε τα βουνά.

Y P ποιητικό αίτιο
Τα βουνά φωτίστηκαν από τον ήλιο.

Ποιητικό αίτιο είναι το προθετικό σύνολο (πρόθεση από και μια αιτιατική ονόματος) και φανερώνει από ποιον προέρχεται αυτό που συμβαίνει στο υποκείμενο.

Το ποιητικό αίτιο παραλείπεται, όταν εννοείται εύκολα.

Όταν το ρήμα συντάσσεται με δύο αιτιατικές (η μια κατηγορούμενο στην άλλη), τότε κατά τη μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική, η αιτιατική που ήταν α-

ντικείμενο γίνεται υποκείμενο και η αιτιατική που ήταν κατηγορούμενο γίνεται κατηγορούμενο στο υποκείμενο.

Υ Ρ Α Κ
Π.χ. Ο καθηγητής όρισε τον Πέτρο επιμελητή.

Υ Ρ Κ ποιητικό αίτιο
Ο Πέτρος ορίστηκε επιμελητής από τον καθηγητή.

28. Κατηγορούμενο – Συνδετικά ρήματα

Κατηγορούμενο λέγεται το όνομα (ουσιαστικό ή επίθετο) που φανερώνει μια ιδιότητα ή ένα γνώρισμα του υποκειμένου.

Το ρήμα που συνδέει υποκείμενο με κατηγορούμενο ονομάζεται **συνδετικό**. Συνήθως τα ρήματα *είμαι, γίνομαι, απομένω, γεννιέμαι, εκλέγομαι, θεωρούμαι, λέγομαι, φαίνομαι, ονομάζομαι, καλούμαι, ζω* και άλλα με σημασία παρόμοια έχουν έννοια συνδετική.

Τα *είμαι, γίνομαι* και άλλα δεν είναι πάντα συνδετικά, ανάλογα με τη σημασία. Τότε δεν παίρνουν κατηγορούμενο.

Π.χ. *Ο Λάκης είναι στο Παρίσι. Έτσι έγινε η αρχή. Ο Νίκος μένει στην εξοχή. Το καράβι φάνηκε από μακριά.*

Το κατηγορούμενο, όταν είναι ουσιαστικό ή επίθετο, μπαίνει στην ίδια πτώση με το υποκείμενο, δηλαδή ονομαστική. Υπάρχει περίπτωση όμως, όταν το κατηγορούμενο είναι ουσιαστικό, να μπορεί να βρεθεί και σε γενική. Αυτή λέγεται **γενική κατηγορηματική** και δηλώνει ιδιότητα, κτήση, αξία κ.λπ.

Π.χ. *Ο αδερφός μου είναι δέκα χρονών* (γενική κατηγορηματική ιδιότητας).

Ως κατηγορούμενα δεν χρησιμοποιούνται μόνο ονόματα, αλλά και λέξεις ή λεκτικά σύνολα, λαμβανόμενα ως ονόματα. Π.χ. *Η σκάλα είναι από μάρμαρο* (=μαρμάρινη).

29. Επιρρηματικό κατηγορούμενο

Όταν το κατηγορούμενο έχει επιρρηματική σημασία, λέγεται **επιρρηματικό** και δηλώνει τρόπο, χρόνο, σειρά κ.λπ. Π.χ. *Πολύ πρωινός ήρθες σήμερα* (=πολύ πρωί).

30. Παρασύνθετα. Γνήσια και καταχρηστική σύνθεση

Λέξεις που παράγονται από σύνθετες λέγονται **παρασύνθετες**. **Γνήσια** είναι η σύνθεση που τα συνθετικά παρουσιάζουν αλλαγές (καλός + τύχη > καλότυχος) και **καταχρηστική** όταν δεν παρουσιάζουν αλλαγές (Αδριανού + πόλη > Αδριανούπολη).

31. Οι αντωνυμίες και η σημασία τους

Οι λέξεις που αντικαθιστούν ονόματα (*αντί + όνομα*) λέγονται **αντωνυμίες**. Υπάρχει περίπτωση η αντωνυμία να προσδιορίζει ένα ουσιαστικό, ακριβώς όπως ένα επίθετο.

Π.χ. *Κανένας θόρυβος δεν τάραζε τη νύχτα.*

32. Συντακτικός ρόλος των αντωνυμιών

Οι αντωνυμίες χρησιμοποιούνται ως:

α) Υποκείμενα. Π.χ. *Εγώ κυνηγώ.*

β) Αντικείμενα. Π.χ. *Εμένα κυνηγούν.*

γ) Κατηγορούμενα. Π.χ. *Ποια είναι αυτή;*

δ) Επιθετικοί προσδιορισμοί. Π.χ. *Υπάρχουν κυνηγοί σ' αυτόν τον πλανήτη.*

ε) Γενικές προσδιοριστικές. Π.χ. *Η ζωή μου είναι μονότονη.*

Προσοχή: Οι κτητικές αντωνυμίες (*μου, σου, του* κ.λπ.) χρησιμοποιούνται ως γενικές προσδιοριστικές.

Οι δυνατοί αντωνυμικοί τύποι συνηθίζονται:

α) Όταν βρίσκονται μόνοι. Π.χ. *Ποιον ρώτησαν; Εμένα.*

β) Όταν κάτι λέγεται με έμφαση. Π.χ. *Εσένα ρώτησα.*

Οι αδύνατοι (μονοσύλλαβοι) συνηθίζονται όταν δεν τονίζεται κάτι. Π.χ. *Με ρώτησες και σου απάντησα.*

Προσοχή: Τα άρθρα συνοδεύουν ονόματα, ενώ οι αδύνατοι τύποι ρήματα. Π.χ. *Φώναξέ την την Ελένη.*

33. Η αντωνυμία **τι**

Η αντωνυμία **τι** χρησιμοποιείται:

α) Ως ουσιαστικό. Σημαίνει μάθηση, γνώση. Είναι αντικείμενο. Π.χ. *τι μαθαίνεις;*

β) Ως επίθετο. Προσδιορίζει το ουσιαστικό. Π.χ. *τι ανάγκη τους έχει;*

γ) Ως επίρρημα. Σημαίνει *γιατί* και δηλώνει αιτία. Π.χ. *τι φωνάζεις;*

34. Η αντωνυμία **που**

Στην αντωνυμία **που** αποφεύγουμε την ασάφεια, αν στη θέση της χρησιμοποιήσουμε την αντωνυμία **ο οποίος, η οποία, το οποίο** (εμπρόθετη ή όχι) ή το τοπικό επίρρημα **όπου**.

35. Η αντωνυμία **ένας, μία, ένα**

Οι αόριστες αντωνυμίες αναφέρονται αόριστα σε ένα πρόσωπο ή πράγμα, χωρίς να το ονομάζουν.

Προσοχή: Στις ίδιες περιπτώσεις χρησιμοποιείται και το αόριστο άρθρο. Όταν όμως τονίζεται η μονάδα, το ένα, σε αντίθεση με τα πολλά, τότε το **ένας – μία – ένα** είναι αριθμητικό.

36. Επιρρηματικοί προσδιορισμοί

Κάθε συμπλήρωμα του ρήματος, που δεν είναι κατηγορούμενο, αντικείμενο ή ποιητικό αίτιο, είναι **επιρρηματικός προσδιορισμός**. Αποτελούν κυρίως μέρη του ρηματικού συνόλου και φανερώνουν κάτω από ποιες περιστάσεις γίνεται αυτό που λέει το ρήμα. Ο επιρρηματικός προσδιορισμός μπορεί να αναφέρεται και σε πρόταση ολόκληρη, όχι μόνο στο ρήμα.

Εκφράζουν: τόπο, χρόνο, αιτία, ποσό, τρόπο, σκοπό κ.λπ.

προσδιορισμό – ρήμα, αντικείμενο, προσδιορισμό του αντικειμένου, προσδιορισμό του κατηγορουμένου, επιρρηματικό προσδιορισμό).

Το **κατηγορημα** έχει τρεις μορφές:

α) *Οι αθλητές έτρεξαν.* $\Pi \rightarrow Y + P$

P: κατηγορημα που αποτελείται από ένα αμετάβατο ρήμα.

β) *Οι πυγμάχοι χτυπούν τους αντιπάλους.* $\Pi \rightarrow Y + P + A$

P + A: κατηγορημα που αποτελείται από μεταβατικό ρήμα + αντικείμενο.

γ) *Ο Μιχάλης είναι πρόεδρος.* $\Pi \rightarrow Y + P + K$

P + K: κατηγορημα που αποτελείται από συνδετικό ρήμα + κατηγορούμενο.

41. Σύνδεση προτάσεων

Οι προτάσεις παρουσιάζονται στον λόγο με τρεις τρόπους:

α) Μπαίνουν η μία δίπλα στην άλλη χωρίς σύνδεσμο: **ασύνδετο σχήμα.**

β) Συνδέονται μεταξύ τους με: συμπλεκτικούς συνδέσμους (*και*)

αντιθετικούς συνδέσμους (*αλλά*)

διαζευκτικούς συνδέσμους (*ή*)

συμπερασματικούς συνδέσμους (*λοιπόν*).

Οι σύνδεσμοι αυτοί ονομάζονται **παρατακτικοί** και συνδέουν όμοιες προτάσεις (κύριες + κύριες ή δευτερεύουσες + δευτερεύουσες). Επειδή οι προτάσεις έτσι παρατάσσονται η μία δίπλα στην άλλη, η σύνδεση αυτή λέγεται **παρατακτική** ή **παράταξη**.

γ) Συνδέονται μεταξύ τους με: ειδικούς συνδέσμους (*πως*)

αιτιολογικούς συνδέσμους (*γιατί*)

τελικούς συνδέσμους (*για να*)

αποτελεσματικούς συνδέσμους (*ώστε*)

ενδοιαστικούς συνδέσμους (*μήπως*)

χρονικούς συνδέσμους (*όταν*)

υποθετικούς συνδέσμους (*αν*)

εναντιωματικούς συνδέσμους (*αν και*).

Οι σύνδεσμοι αυτοί ονομάζονται **υποτακτικοί** και συνδέουν κύριες + δευτερεύουσες ή δευτερεύουσες + δευτερεύουσες προτάσεις. Επειδή οι προτάσεις υποτάσσονται (εξαρτώνται) η μία στην άλλη, αυτή η σύνδεση καλείται **υποτακτική** ή **υπόταξη**.

Οι δευτερεύουσες προτάσεις παίρνουν το όνομά τους από τον σύνδεσμο με τον οποίο εισάγονται στον λόγο. Π.χ. ειδικές, χρονικές, αιτιολογικές κ.λπ.

Δευτερεύουσες είναι και ένα μέρος των αναφορικών προτάσεων.

42. Σύνδεση όρων μιας πρότασης

Γίνεται με δύο τρόπους: α) με ασύνδετο σχήμα

β) με παρατακτική σύνδεση (συμπλεκτικοί – αντιθετικοί – διαζευκτικοί σύνδεσμοι).

43. Το κόμμα

Με κόμμα χωρίζουμε: α) τους όμοιους όρους μιας πρότασης

β) όμοιες προτάσεις ασύνδετες

γ) δευτερεύουσες προτάσεις από κύριες

δ) την κλητική προσφώνηση

Προσοχή: Στη συμπλεκτική και διαζευκτική σύνδεση δεν χρειάζεται κόμμα. Στην αντιθετική μπαίνει συνήθως, όταν αντιτίθενται προτάσεις. Δεν μπαίνει όταν αντιτίθενται όροι της πρότασης. Π.χ. *Θέλω, μα δεν μπορώ*.

44. Παρατακτική σύνδεση προτάσεων

Η παρατακτική σύνδεση προτάσεων γίνεται με συμπλεκτικούς (*και*), αντιθετικούς (*αλλά*), διαχωριστικούς (*ή*) και συμπερασματικούς (*λοιπόν*) συνδέσμους. Έτσι συνδέονται μεταξύ τους όχι μόνο κύριες προτάσεις, αλλά και δευτερεύουσες.

α) Η σύνδεση προτάσεων κρίσης ή επιθυμίας με συμπλεκτικούς συνδέσμους λέγεται **καταφατική**, όταν δεν υπάρχει άρνηση, και **αποφατική** (αρνητική), όταν υπάρχει άρνηση και στις δύο ή μόνο στη μία πρόταση.

Προσοχή: Ο σύνδεσμος *και* έχει ποικίλες σημασίες. Σημαίνει: «και έπειτα», «και συγχρόνως», «αλλά», «ακόμα και» (επιδοτικός), «και έτσι», «και γι' αυτό», «και με τον όρο αυτό».

Κάποτε μπαίνει στην αρχή μιας περιόδου χωρίς άλλη σημασία, απλώς για να περάσει (μεταβεί) ο λόγος στα επόμενα και καλείται **μεταβατικός**. Κάποτε ισοδυναμεί με υποτακτικό σύνδεσμο και σημαίνει: «ότι», «ό,τι» (=την ώρα που), «να», «μήπως», «γιατί», «ώστε», «που» κ.λπ. Επίσης, κάποτε χρησιμοποιείται και ως αντιθετικός. Π.χ. *Το έβλεπε και δεν το πίστευε*.

β) Από τους αντιθετικούς συνδέσμους, μερικοί (*ωστόσο*, *μολαταύτα* κ.ά.) συνδέουν κανονικά μόνο περιόδους ή ημιπεριόδους (συχνά το ίδιο συμβαίνει με τον σύνδεσμο *όμως*). Μπαίνουν στην αρχή της πρότασης. Μερικοί (*όμως*, *ωστόσο*, *μάλιστα* κ.ά.) μπορούν να σταθούν και ύστερα από μία ή περισσότερες λέξεις της πρότασης.

Προσοχή: α) Με τον αντιθετικό σύνδεσμο *παρά* συνδέεται κανονικά μια αρνητική πρόταση με μια δεύτερη καταφατική. Π.χ. *Δεν ήθελε τίποτε άλλο, παρά να τον ακούσει ξανά*. β) Σε μια σύνδεση, όταν το δεύτερο από τα δύο μέρη παρουσιάζεται ως σπουδαιότερο, λέγεται **επιδοτική**. Π.χ. *Όχι μόνο δεν ερχόταν στην ώρα του, αλλά και έφευγε πριν από όλους*.

Είναι δυνατόν να υπάρξει αντιθετική σύνδεση χωρίς σύνδεσμο (συνήθως μεταξύ προτάσεων).

γ) Σύνδεση με διαχωριστικούς συνδέσμους (*ή*, *είτε - είτε*). Κάποτε αντί γι' αυτούς έχουμε τύπους του ρήματος *θέλω*. Π.χ. *«Θέλεις η θέρμη της Ανατολής, θέλεις η καρπερή γη, μας έσπρωχνε στο τραγούδι»*.

Οι διαχωριστικοί σύνδεσμοι πολλές φορές παραλείπονται, όταν δύο προτάσεις ή λέξεις είναι αντίθετες μεταξύ τους. Π.χ. *Μπορείς δεν μπορείς πρέπει να έρθεις*.

Οι συμπερασματικοί σύνδεσμοι (*λοιπόν*, *ώστε*, *άρα*, *επομένως*) συνδέουν κανονικά δύο κύριες προτάσεις. Μπαίνουν στην αρχή της δεύτερης πρότασης. Ο σύνδεσμος *λοιπόν* μπορεί να σταθεί και ύστερα από μία ή περισσότερες λέξεις. Ο σύνδεσμος *ώστε*, ως συμπερασματικός, εισάγει συμπεράσματα συνήθως σε διαλόγους.

ΣΤΙΞΗ: Όταν η σύνδεση γίνεται με συμπλεκτικούς ή διαχωριστικούς συνδέσμους, δεν χρειάζεται συνήθως κόμμα. Στους αντιθετικούς μπαίνει κόμμα, ιδίως όταν οι προτάσεις είναι μεγάλες. Κάποτε μπαίνει κόμμα και πριν από τον *και* ή τον *ή*. Αυτό γίνεται:

α) Όταν παρεμβάλλεται δευτερεύουσα πρόταση.

β) Όταν με το κόμμα διευκολύνεται το ορθό διάβασμα.

Γ. Ε. Μανουσάκης